

Բ Օ Լ Է Ս

(Գորկիյի)

Մի օր ծանօթներէիցս մէկը ահա թէ ինչ պատմեց ինձ.

—«Մոսկուայում ուսանող եղածս ժամանակ այնպէս պատահեց որ ես դրացի եղայ... «Նրանցից» մէկի հետ:

Նա լեհուի էր, անունը Թերեզա: Մի բարձրահասակ կին էր՝ թխահեր, սև-սև, ծայրերը միացած յօնքերով, մեծ, կոպիտ երեսով, որ կարծես կացնով կտրած լինէր: Նա ինձ սարսափեցնում էր իր մթագոյն աչքերի անասնական փայլով, թանձր ու զօրեղ ձայնով, կառապանի ձևերով ու շուկայի վաճառական կնոջ յատուկ ահագին կազմուածքով...

Ես ապրում էի վերնաշարկում. նրա դուռը ուղիղ իմ դռան դիմացն էր. Երբեմն պատահում էր, որ դուռս ամենևին բաց չէի անում, երբ իմանում էի թէ նա տանն է: Բայց այդ, ի հարկէ, շատ սակաւ էր պատահում: Երբեմն էլ պատահում էր որ մենք հանդիպում էինք իրար դուրսը, սանդուխտների վրայ, և նա ժպտում էր երեսիս այնպիսի ժպիտով, որ ինձ գիշատիչ ու ցինիկ էր թւում: Շատ անգամ տեսնում էի նրան հարբած, բուի աչքերով և զրգզրգուած մազերով: Նա ծիծաղում էր մի տեսակ անճոռնի կերպով... Այդպիսի դէպքերում նա ինձ ասում էր՝

«Բարով ձեզ, պարոն ուսանող», ու սկսում էր յիմարաբար քրքրալ և զրանով իմ զգուանքն աւելացնել դէպի իրան:

Անշուշտ ես կը հեռանայի բնակարանիցս, որպէս զի ազատուէի այդ հանդիպումներից ու ողջուններից, եթէ բնակարանս մի շատ գողտրիկ սենեակ չը լինէր. նրա լուսամտից բացւում էր մի ընդարձակ տեսարան ու անշափ էլ հանդարտ փողոցի վրայ էր, ուստի ես էլ համբերում էի:

Մի առաւօտ էլ, երբ դեռ անկողնումս, մէջքիս վրայ պառկած, միտք էի անում, թէ ինչ մի հիմնաւոր պատճառ գտնեմ դասախօսութեան չը գնալուս համար, մէկ էլ յանկարծ դուռս բացուեց և չէմբում երևաց այդ անտանելի Թերեզան ու արտասանեց իր բամբ ձայնով.

—Բձրով ձեզ, պարոն ուսանող:

—Ի՞նչ էք կամենում, ասացի: Նա շփոթուած էր երեսում ու մի տեսակ աղաչական կերպարանք ունէր, մի բան՝ որ շատ էլ սովորական չէր նրա դէմքի համար:

—Գիտէք ինչ, պարոն, ես պէտք է մի բան խնդրեմ ձեզանից, ու յատուկ խնդրում եմ որ չը մերժէք այդ լաւութիւնն անել ինձ:

Ես պառկած, ձայն չեմ հանում ու մոռածում եմ.

«Այ դու խորամանկ... անշուշտ այդ մի սիրձ է իմ անմեղութեան դէմ, ոչ աւել և ոչ պակաս»:

«Պի՛նդ կաց, Եգօր», ինքս ինձ սիրտ տուի ու հարցական կերպով նայեցի նրա երեսին:

—Գիտէք, ես պէտք է մի նամակ ուղարկեմ իմ հայրենիք, ասում է նա շատ աղաչաւոր, հանգարտ և երկշտութեամբ:

«Է՛հ, պատանան տանի քեզ, համեցէք», ասացի մաքրման, ու վեր կացայ նստեցի սեղանիս մօտ, վերցրի թուղթ ու գրիչ և գիմեցի նրան:

—Եկէք, այստեղ նստեցէք և ասացէք թէ ինչ պէտք է գրեմ:

Նա զգուշութեամբ ներս եկաւ, նստեց ցոյց տուածս արժողի վրայ ու մեղաւորի պէս նայեց երեսիս:

—Դէ՛հ, ասացէք, ո՞ւմ պէտք է գրեմ:

«Վարչապետի ճանապարհի վրայ, Սվենցեանի քաղաք, Բօլշակու Կաշպուտին»...

—Յետո՛յ, ասացէք:

«Սիրելիդ իմ Բօլշա... իմ հոգեակ, իմ հաւատարիմ սիրեցեալ... Թող Մարիամ Աստուածածինը պահէ ու պահպանէ քեզ, իմ ոսկէ հոգեակ, ինչո՞ւ այսքան երկար ժամանակ չես գրում քո վշտահար աղանեակ թերեղային»:

Քիչ մնաց որ փոթկացնէի «Վշտահար աղանեակ»... Էլ ի՞նչ ասել կ'ուզի: Ահագին հասակով, փթանոց բոռնցքով ու այնպիսի սև ռեխով, որ կարծես աղանեակը իր ողջ կեանքում շարունակ ծխնելոյլ մաքրելիս է եղել ու ոչ մի անգամ ջրի երես չի տեսել: Մի կերպ զսպելով ինձ, ծիծաղս պահեցի ու հարցրի.

—Ո՞վ է այդ Բօլշասը:

—Բօլշա, պարոն ուսանող, Բօլշա:

Կարծես նա վշտացաւ որ ես սխալ ասացի իր սիրեցեակի անունը:

—Բօլշսը իմ փեսացուն է...

—Փեսացո՛ւ:

—Սակայն ինչո՞ւ է դարմանում պարոնը։ Մի՞թէ աղջիկ տեղում չեմ կարող ես ևս փեսացու ունենալ։

«Նա՛ աղջիկ»... Հրաշալի է...

—Օ՛ր, ինչո՞ւ չէ, ասացի. ամեն ինչ կարող է պատահել։ Իսկ վաղո՞ւց է որ նա ձեր փեսացուն է։

—Վեցերորդ տարին է։

«Օհ՞՛», ասացի մտքիս մէջ։ Վերջապէս մենք նամակը գրեցինք այնպէս՝ դու ես իմ պարոն, քնքոյշ և սիրալիք, որ ես ինքս էլ կը փափագէի Բօլէսի տեղը լինել, բայց միայն այն պայմանով, որ թղթակիցը լինէր ոչ թէ Թերեզան, այլ մի ուրիշը, նրանից մի քիչ նրբակազմը։

—Սրտանց չնորհակալ եմ ձեզանից, պարոն, ձեր քաջածնեղութեան համար, ասաց ինձ Թերեզան գլուխ տալով։ Կարելի է ես ևս կարող եմ մի բանով օգտակար լինել ձեզ։

—Ո՛չ, շատ չնորհակալ եմ։

—Բայց կարելի է պարոնի շապիկը կամ վարտիքը հարկաւոր է կարկատել։

Զգացի որ այդ շրջադրեցատով մաստոգօնտը ստիպեց ինձ կարմրել, ուստի ես բաւական կոպտութեամբ յայտնեցի, թէ կարիք չունեմ նրա ծառայութեան։

Նա դուրս գնաց։

Անցաւ մի երկու շաբաթ։ Մի երեկոյ լուսամտիս առաջ նստած, շըւշըւացնում էի, աշխատելով մի կերպ սթափուել ինքս ինձանից։ Տխուր էի շատ, իսկ եղանակն անտանելի, ուրիշ տեղ գնալ էլ չէի ուզում։ Յիշում եմ, տխրութիւնից ես էլ սկսեցի ինքս ինձ վերլուծել։ Այդ ևս բաւական տխուր էր, բայց ուրիշ ոչինչ չէի ուզում անել։ Եւ մէկ էլ յանկարծ բացուեց սենեակիս դուռը... «Փճաք Աստուծոյ, մարդ եկաւ», անցաւ մտքովս...

—Պարոն ուսանողը հօ որե՞նչ շտապով գործ չունէ։

Թերեզան է, հը՛։

—Ո՛չ, ինչ է որ։

—Կը կամենայի խնդրել պարոնին՝ էլի մի նամակ գրել։

—Համեցէք։ Բօլէսին։

—Ո՛չ, այժմ նրա կողմից։

—Ի՞նչ։

—Օ՛ր, ես յիմարս. ներեցէք, պարոն, ես այն շատացի, ինչ որ պէտք էր։ Հարկաւոր է այժմ գրել ոչ թէ ինձ, այլ մի ընկերունու... այսինքն ոչ թէ ընկերունուս, այլ մի ծանօթիս։ Նա ինքը չէ գրում, բայց նա ունէ մի հարսնացու, ինչպէս ես ինքս։ Ուրեմն կարելի է արգեզը, պարոն, որ մի նամակ գրէք Թերեզին։

Նայում եմ նրան. դէմքն էլի այլայլուած է, մատները դուռում են, կարծես մի բանից չփոթւում է... Ինձ թուաց թէ՛ ես գլխի ընկայ:

— Գիտէ՞ք ինչ, տիկին, ասում եմ, *նչ մի Բօլէս ու Թերեզա չը կայ, այդ բոլորը դուք սուտ էք ասում: Խնդրեմ ինձ մի քսմսուէք, ես չէի կամենայ ձեզ հետ մտերմանալ...* Հասկացա՞ք:

Նա յանկաջ մի տեսակ վախեց, մոլորուածի պէս տեղն ու տեղը մնաց մեխուած կանգնած. սկսեց մի տեսակ ծիծաղելի կերպով չիչիպացնել շրթունքներով, կամենալով մի բան ասել, բայց ոչինչ չասաց: Սպասում եմ թէ վերջը ինչ է լինելու, և տեսնում եմ ու զգում, որ կարծես ես մի քիչ սխալուել եմ՝ կասկածելով նրա մասին, թէ նա ցանկանում է ինձ ուղիղ ճանապարհից չեղել. թւում էր որ այդտեղ ուրիշ բան կար...

— Պարոն ուսանող,— սկսեց նա, և յանկարծ ձեռքը թափ տալով, շտապով դարձաւ դէպի դուռը և դուրս գնաց:

Ես մնացի անտանելի զգացմունքի տակ: Լսեցի թէ ինչպէս նրա դուռը չըխկալով փակուեց. երևում էր որ բարկացել էր գիրուկ կինը: Մտածեցի ու վճռեցի գնալ մօտը և գրել նրա համար, ինչ որ պէտք է: Մտայ նախասենեակը. նա նստած էր սեղանի առաջ ու յենուելով նրան, սեղմել էր ձեռքերով գլուխը...

— Լսեցէ՛ք, ասում եմ...

Ահա միշտ էլ այսպէս, երբ ես սկսում եմ այս պատմութիւնը ու հասնում եմ հէնց այս տեղին, սարսափելի անհեթեթ բան եմ զգում... Էհ, յիմարութիւն...

— Լսեցէ՛ք, ասում եմ:

Նա տեղից վեր թռաւ, եկաւ դէպի ինձ, աչքերը չռած, ձեռքը դրեց ուսիս ու շնչաց, աւելի ճիշտն ասած՝ բոբռացրեց իր կոպիտ ձյնով:

— Հն, ի՛նչ է, հը... Լաւ, չը կայ *նչ մի Բօլէս. Թերեզա ևս չը կայ, սակայն ձեզ ի՛նչ...* Մի՞թէ ձեզ համար դժուար է գրիչը տանել-բերել թղթի վրայ, հը... Ա՛խ, դուք, և այն էլ այդպէս քնքոյշ տեղովէ... Ոչ ոք չը կայ—*նչ Բօլէս և ոչ Թերեզա. մենակ ես եմ ու կամ...* Դէհ, էլ ուրիշ ի՛նչ, հը...

— Թո՛յլ տուէք, ասում եմ, բոլորովին չուարած այդ ընդունելութիւնից,— ուզածդ ի՛նչ է: Ասում էք Բօլէս չկայ...

— Այո՛, չը կայ. յետո՛յ:

— Թերեզա էլ չը կայ:

— Թերեզան էլ չը կայ. ես եմ Թերեզան:

Ոչինչ չը հասկացայ. չռած աչքերով ուշադրութեամբ նայեցի նրա երեսին՝ արդեօք մեղանից ո՞վ է ցնդուածը. նա

Նորից սեղանին մօտենալով, սկսեց բան որոնել նրա վրայ ուսուցիչ գալով դէպի ինձ ասաց.

—Եթէ ձեզ համար այդքան դժուար էր Բօլէսին գրելը, այն ժամանակ վերցրէք ձեր գրածը, ինձ համար ուրիշներն էլ կը գրեն:

Տեսնում եմ ձեռքին Բօլէսին գրածս նամակը... Փոռ...

—Լսեցէք, Թերեզա. ինչ է նշանակում այս ամենը: Էլ ինչ հարկաւոր է որ ուրիշները գրեն ձեզ համար, քանի որ գրածս դեռ չէք ուղարկել:

—Ո՞ւր:

—Բօլէսին:

—Բայց նա չը կայ:

Բոլորովին բան չը հասկացայ: Մնում էր միայն թքել և դուրս գալ:

Բայց նա սկսեց բացատրել.

—Հա, ինչ է, շարունակեց նեղացած.—նա չը կայ, ինչ արած, չը կայ,—և ձեռքով շարժում գործեց օդում, կարծես ինքն էլ չը հասկանալով, թէ ինչո՞ւ նա չը կայ,—բայց ես ուզում եմ որ նա լինի... Միթէ ես էլ այնպիսի մարդ չեմ, ինչպէս ուրիշները: Ի հարկէ ես... Ես գիտեմ որ ոչ ոքի չեմ վրասում, եթէ նրան գրում եմ...

—Բայց ասացէք՝ ո՞ւր:

—Բօլէսին...

—Բայց չէ որ նա չը կայ:

—Ա՛խ, Տէր իմ Աստուած. լաւ, ինչ անեմք որ չը կայ... Այո, չը կայ, բայց այնպէս ենթադրեմք, որպէս թէ կայ... Ես նրան գրում եմ և դուրս է գալիս, որ նա էլ կայ... Իսկ Թերեզան—ես եմ, և նա պատասխանում է, իսկ ես նորից նրան...

Ես նոր հասկացայ, թէ բանն ինչու՞ն է, և այդ շատ մեծ ցաւ պատճառեց ինձ. սաստիկ ամօթ զգացի... Իմ կշտիս, երեք քայլ ինձանից հեռու ապրելիս է եղել մի մարդ, որ ոչ ոք չուէ՛ աշխարհիս երեսին, որպէս զի սիրով վերաբերուի նրան, սրտազին լինի հետը, և այդ մարդը իր համար ընկեր է ստեղծել երակայութեան մէջ...

—Ա՛յ, դուք ինձ համար նամակ գրեցիք Բօլէսին և իսկ ես ուրիշին կարդալ տուի. երբ կարդում էին մօտս և ես լսում էի, կարծում էի, թէ Բօլէսը կայ, և յետոյ խնդրում էի գրել Բօլէսից Թերեզին, այսինքն ինձ: Երբ այդպիսի մի նամակ գրում են ինձ և ես կարդալ եմ տալիս ու լսում, այն ժամանակ բոլորովին հաւատացած եմ լինում, թէ Բօլէսը կայ, և այդ բանից սիրտս թեթևութիւն է զգում:

Ահա, այդ տարօրինակ դէպքից յետոյ ամենայն ճշտութեամբ չարաթը երկու անգամ նամակ էի գրում՝ մէկը Բօլիսին, իսկ միւսը՝ իբրեւ Բօլէսից պատասխան թերեզին: Այնպէս լաւ էին դուրս գալիս այդ նամակները, որ շատ անգամ նրանց ընթերցանութիւնը լսելիս, Թերեզան սկսում էր բարձրաձայն հեկեկալ: Եւ որովհետեւ ես նրա աչքերից արտասուք էի թափել տալիս իմ գրած նամակներով՝ երևակայական Բօլէսից իրան, նա էլ զրա փոխարէն գուրաներիս ծակերն էր լքցում, մաշուած սպիտակեղէնս կարկատում: Այդ դէպքից երեք ամիս անցած մի ինչ-որ բանի համար նրան բանտարկեցին: Երեկ խեղճ կինը հիմա մեռած կը լինի...»:

Ծանօթա թափ տուեց ծխախոտից մոխիրը, մտախոհութեամբ նայեց երկնքին և այսպէս վերջացրեց.

— «Այն, մարդ սրբան աւելի է ճաշակում դառնութեան բաժակից, այնքան նա աւելի ազահաբար է պապակում քաղցրութեան: Բայց մենք այդ չենք հասկանում, այլ զարդարուած մեր հնացած առաքելութիւններով, նայում ենք ինքնահաւանութեամբ և համոզուած ենք, թէ մենք մի-մի անսխալականներ ենք... Դուրս է գալիս բաւական յիմար և... շատ անգութ բան... թէ ինչ է, նրանք բարոյապէս ընկած մարդիկ են... Բայց ի՞նչ է նշանակում՝ բարոյապէս ընկած մարդիկ: Նախ և առաջ հօ մարդիկ են, ունեն միևնոյն ոսկրը, արիւնը, միևնոյն միսը և միևնոյն նեարդերը, ինչ որ մենք: Այդ բանը վկայում են ամբողջ դարեր ամեն Աստծու օր: Իսկ մենք լսում ենք և... սատանան գիտէ թէ ինչ անհեթեթութիւն է մեր արածը: Կամ ո՞վ իմանայ, գուցէ արդէն բոլորովին խլացել ենք մարդասիրութեան մեծագոյ քարոզից... Այն ինչ իսկապէս մենք ինքներս էլ բարոյապէս ընկածներ ենք և գուցէ դեռ աւելի ևս ցած ընկած... ամեն տեսակ մեծամտութեան ախտի անդունդի մէջ, իսկ կարծում ենք թէ մեր նեարդերն ու մեր ուղեղը աւելի գերազանց են, քան այն մարդկանցը, որոնք աւելի պակաս խորամանկ են մեղանից, որոնք չեն կարողանում աւելի լաւ ցոյց տալ իրանց, քան թէ մենք ենք ցոյց տալիս մեր... չունեցած արժանաւորութիւնները... Է՛հ, ինչ և է, այս մասին այսքան էլ հերիք էր: Եւ այս ամենը այնքան հին է, որ նորից ու նորից այդ մասին խօսելիս, մարդ ամօթ էլ է զգում: Շատ հին երգ է, այն»...

ԵԻԳԵՆԻԱ. ԿԲ.—ԵԱՆ